

History & Culture

تاریخ و فرهنگ

Vol. 52, No. 1, Issue 104

سال پنجاه و دو، شماره ۱، شماره پیاپی ۱۰۴

Spring & Summer 2020

بهار و تابستان ۱۳۹۹، ص ۲۳۹-۲۴۴

DOI: <https://doi.org/10.22067/JHISTORY.2021.70548.1049>

نقد و بررسی کتاب قرآن بی‌همتا اثر خالد یحیی بلانکین‌شیپ*

فاطمه رنجبر صیقل‌سرائی^۱

دانشجوی دکتری تاریخ و تمدن ملل اسلامی دانشگاه فردوسی مشهد

Email: F.ranjbar16316@gmail.com

سید رضا مهدوی

دانشجوی دکتری علوم قرآن و حدیث دانشگاه فردوسی مشهد

Email: S.r.mahdavi20@gmail.com

Review of the book *The inimitable Qur'an* by Khalid Yahya Blankinship^۲

Fatemeh Ranjbar Seiqalsaraei, PhD student in History and Civilization of Islamic Nations, Ferdowsi University of Mashhad

Seyed Reza Mahdavi, PhD student in Quran and Hadith Studies, Ferdowsi University of Mashhad

مقدمه

کتاب قرآن بی‌همتا^۳ اثر خالد یحیی بلانکین‌شیپ در سال ۲۰۱۹م در انتشارات بریل به چاپ رسید. نویسنده هدف از نگارش این اثر را بررسی مشکلات بلاغی ترجمه‌های انگلیسی قرآن معرفی می‌کند تا زمینه یک حرکت مفید برای تحقیقاتی در آینده باشد.^۴ از نظر خالد یحیی، جریان پست‌مدرنیسم تأثیر اساسی در توجه به کشف معانی بیان و بلاغت متون انگلیسی در پنج دهه گذشته داشته است. در این دوره، تعداد زیادی از منابع نیز به صورت پراکنده به موضوع بلاغت متون عربی و قرآن پرداخته‌اند؛ اما کیفیت و

* نقطه نظر (نقد کتاب): تاریخ وصول: ۱۴۰۰/۰۳/۰۹؛ تاریخ تصویب نهایی: ۱۴۰۰/۰۴/۲۰.
۱. نویسنده مسئول.

2. Book review

3. Khalid Yahya Blankinship, *The inimitable Qur'an. some problems in English translations of the Qur'an with reference to rhetorical features*, Leiden: Brill, 2019.

4. Blankinship, *The Inimitable Qur'an*, 11.

کمیت این کتب در مقابل کتب بلاغی که به متون مقدس یهودی و مسیحی پرداخته‌اند، بسیار کمتر است. بنابراین، با توجه به جایگاه قرآن نزد مسلمانان، حوزه بلاغت قرآن خصوصاً بلاغت ترجمه‌های انگلیسی هنوز هم جای کار دارد. کتاب قرآن بی‌همتا در واقع یکی از قدم‌های اولیه را در جهت جبران این کمبود برداشته است.

قرآن بی‌همتا پایان‌نامه خالد یحیی در دانشگاه آمریکایی قاهره بود که در سال ۱۹۷۵م با راهنمایی محمد النویحی^۱ دفاع شد. او به تدریج با استفاده از کتب بلاغت عربی، تفاسیر قرآن، ترجمه‌های انگلیسی قرآن و تاریخچه بلاغت در متون ادب انگلیسی کهن و منابع بلاغی لاتین و یونان باستان این اثر را کامل کرد. گفتنی است که خالد یحیی در قسمت عنوان کتاب، صفت *Inimitable* را برای قرآن به کار برده است. این اصطلاح در دائرة المعارف قرآن به معنی «اعجاز القرآن» و ماهیت بی‌همتای گفتمان قرآن توصیف شده است.^۲ در جای جای کتاب قرآن بی‌همتا نیز بر این نکته تأکید شده است. به روایت نویسنده، او در جریان تألیف کتاب تحت تأثیر کتاب همکارش در دانشگاه تمپل، لارنس ونوتی^۳ قرار داشته است. بر اساس دیدگاه کتاب ونوتی، ترجمه همواره فرآیندی است که با ایدئولوژی مترجم و برداشت‌های او هماهنگ است و هرچه مترجم در این فرآیند کمتر دیده شود و به برداشت‌های اجتماعی متن مبدأ و مقصد و تفاوت‌های آن‌ها توجه کند، موفق‌تر خواهد بود.^۴

توصیف

موضوع اصلی کتاب قرآن بی‌همتا علم المعانی است و در واقع با ویژگی‌های ساختاری سروکار دارد و به علم البیان و استعاره و تشبیه مربوط نیست. نویسنده در تألیف این اثر از تعدادی از ترجمه‌های انگلیسی قرآن مانند ترجمه بل^۵، آربری^۶ و پیکتال^۷ ژوزف داود^۸، عبدالله یوسف علی^۱ برای مقایسه بلاغی استفاده

1. Dr. Mohammed al-Nowaihi

2. Jane Dammen McAuliffe, ed., *Encyclopaedia of the Qur'ān*, Leiden: E.J. Brill, 2001-2006, s. v. Richard C. Martin, "Inimitability", Vol. II, 526-536.

3. Lawrence Venuti, *Translator's Invisibility: A History of Translation*, 2nd ed. reissued with a new introduction, Abingdon, UK: Routledge, 2018.

4. Venuti, *The Translator's Invisibility*, 12-13.

5. Richard Bell, *The Qur'ān Translated, with a Critical Re-arrangement of the Surahs*, Edinburgh: T. & T. Clark, 1937-1939.

6. Arthur J. Arberry, *The Koran Interpreted*, London: George Allen & Unwin, Ltd., 1955.

7. Mohammed Marmaduke Pickthall, *The Meaning of the Glorious Koran*. London: George Allen & Unwin, 2nd impression, 1948.

8. Nessim Joseph Dawood, *The Koran*. 5th revised ed., London: Penguin Books, 1990, Another ed: Extensively revised ed. [9th reviseded.], London: Penguin Books, 2014.

کرده است. همچنین او از کتب ادبیات و بلاغت عربی مانند المثل السائر فی ادب الکاتب و الشعاع اثر ضیاء‌الدین ابن‌اثیر، ادب الکاتب و الشعر از سیرافی و مفتاح العلوم سگاکلی و الإیضاح فی علوم البلاغه اثر مشهور خطیب قزوینی بهره برده است. کتب تفسیر قرآن و علوم قرآن مانند تفاسیر طبری و زمخشری و البرهان فی علوم القرآن اثر زرکشی و الإکسیر فی علم التفسیر اثر طوفی نیز مورد ارجاع نویسنده بوده است. خالد یحیی، از سوی دیگر، خصوصیات بلاغی را در متون یونانی و لاتینی پیگیری کرده و تاریخچه روش‌های بلاغی را در غرب با روش‌های بلاغی قرآن مقایسه کرده است.

خالد یحیی، مقدمه کتاب را در ده عنوان تفصیل داده است. در ابتدا عنوانی به نام مسأله ترجمه را پیگیری می‌کند که در این قسمت، به بیان تاریخچه باستانی ترجمه و روش‌ها و نظریاتی در مورد آن می‌پردازد. در بخش بعدی به موضوع اثرگذاری شرایط فرهنگی بر روی مسأله بلاغت و ترجمه پرداخته است. در بخش سوم، دلایلی برای بی‌همتا بودن قرآن از آیات قرآن و عبارات مفسران ارائه می‌کند. در بخش چهارم به مشکلات خاص، در ترجمه معنی قرآن می‌پردازد. متدولوژی کتاب را در بخش پنجم ارائه می‌کند و در بخش ششم به بررسی مزیت‌ها و نقض‌های ترجمه‌های انگلیسی موجود از قرآن می‌پردازد و ترجمه‌هایی را که در کتاب مورد استفاده قرار داده است، معرفی می‌کند. در بخش هفتم به چگونگی توسعه علم بلاغت و افراد تأثیرگذار بر آن می‌پردازد. در بخش هشتم پیشینه پژوهش در بلاغت عربی را در دوران پست‌مدرن ارائه می‌دهد و در بخش نهم دسته‌بندی جریان‌های اصلی بلاغت کلاسیک را توضیح می‌دهد. در بخش نهایی مقدمه، با عنوان ویژگی‌های اضافی بلاغی، مشکلات معادل‌یابی واژگان را در ترجمه انگلیسی قرآن، با مثال‌های قرآنی توضیح می‌دهد.^۲

نویسنده در فصل‌های آغازین کتاب، به بررسی روش بلاغی «تقدیم و تأخیر»^۳ می‌پردازد. همچنین با بیان مثال‌هایی از آیات قرآن، این روش را در ترجمه‌های انگلیسی بررسی می‌کند. همچنین روش ادبی التفات^۴ را با ارائه مثال‌های قرآنی تعریف کرده، مثال‌هایی از به‌کارگیری فن التفات، در متن‌های کلاسیک انگلیسی ارائه می‌کند. مؤلف در ادامه، نوع انتقال معنا را در چند ترجمه انگلیسی بررسی می‌کند. سپس به فن ادبی تنکیر^۵ در بلاغت عربی پرداخته می‌شود که به‌طور ضمنی با التفات در تماس است. در فصل پنجم

1. 'Abd Allāh Yūsuf 'Alī (1289-1373/1872-1953). *The Holy Qur'ān: Text, Translation, and Commentary*, 3rd ed., 1938. Reprint Beirut: Dār al-'Arabiyyah, 1968.

2. Blankinship, *The Inimitable Qur'ān*, 1-40.

3. Inversion of Word Order/ hysteron proteron/ hyperbaton Blankinship, *The Inimitable Qur'ān*, 41.

4. Iltifāt

5. Indefinite Nouns

کتاب، در مورد ترجمه‌های قرآن که استثناء منقطع^۱ دارند، بحث می‌شود و این که کدام یک از ترجمه‌های انگلیسی، بهتر توانسته است که معنای استثنای منقطع را به زبان انگلیسی منتقل کند.

در فصول میانی کتاب، روش به‌کارگیری فن اطناب، حشو زائد^۲، فن مقابله و انواع آن در ترجمه‌های انگلیسی قرآن بررسی می‌شود. نویسنده در فصل دهم، به روش بلاغی وصل که همان هماهنگی عبارات در آیات قرآن با استفاده از حروف ربط^۳ است، می‌پردازد. در فصل یازدهم و دوازدهم، به اصطلاح بلاغی «فصل»^۴ و فن اعتراض و عبارات معترضه^۵ در ترجمه‌های انگلیسی قرآن می‌پردازد و نزدیکی انتقال معنا را به مقایسه می‌گذارد. تلاش نویسنده بر این است که روش ترجمه‌های انگلیسی قرآن را در انتقال بلاغت به مقایسه بگذارد؛ اما این مقایسه در بسیاری از موارد، هیچ‌کدام از ترجمه‌ها را بر دیگری برتری نمی‌دهد و فقط روش هریک را به‌طور کامل توصیف می‌کند.

در دو فصل انتهایی کتاب، ایجاز قصر و ایجاز حذف در ترجمه‌های مختلف انگلیسی از آیات قرآن مورد بررسی قرار می‌گیرد. در نهایت، نویسنده در قسمت نتیجه‌گیری، تحلیلی کلی از روش ترجمه مترجمان قرآن، به زبان انگلیسی، ارائه می‌دهد و روش‌های انتقال مفاهیم بلاغی را توسط هریک بررسی می‌کند. از نظر او، مترجم باید بین ترجمه تحت الفظی - همان‌طور که روش آربری غالباً چنین بوده است - و انتقال معانی - همان‌طور که پیکتال در این حیطه تلاش کرد - انتخاب کند.^۶ همچنین نوع نگرش، سلاقی و درجه دانش خواننده در مترجمی که او انتخاب می‌کند، مؤثر است.^۷

تحلیل

خالد یحیی در همه جای کتاب تأکید می‌کند که قرآن یک متن شفاهی است و سبک بلاغی بدیعی که در قرآن به کاررفته، مهر تأییدی بر شفاهی بودن قرآن است. حتی در قسمتی از کتاب، قرآن را یک متن شفاهی مانند متون مقدس عبری توصیف می‌کند.^۸ این در حالی است که در این حوزه، اختلاف نظر اساسی میان

1. Non-Consequential Exception

2. Pleonasm and Redundancy

3. Coordinatio

4. asyndeton is called faṣl

5. Parenthesis

6. Blankinship, *The Inimitable Qur'ān*, p 175.

7. Idem, 177.

8. Idem, 15.

پژوهشگران وجود دارد^۱ و جا داشت که حداقل بخشی از مقدمه مفصل کتاب را به نظرات مختلف در این حوزه اختصاص دهد.

همچنین از جمله نکات جالب توجه در تحلیل اثر آن است که نویسنده در مواردی، روش ترجمه نقل به معنا را بر ترجمه تحت اللفظی برتری می‌دهد. به‌عنوان یک نمونه، در آیه «لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ»^۲ جای مبتدا و خبر عوض شده است و در اصطلاح بلاغی، «تقدیم و تأخیر» صورت گرفته است. نویسنده اعتقاد دارد که با ترجمه تحت اللفظی این آیه، به همراه تقدیم و تأخیرش در انگلیسی، مفهوم بلاغی آن، به مخاطب نمی‌رسد و برای رساندن مفهوم آیه باید از برخی از الفاظ اضافه کمک گرفت.^۳ در واقع، نویسنده با ذکر موارد این چنین به این نکته اشاره می‌کند که ایجاز جملات قرآن، با ترجمه تحت اللفظی انگلیسی به‌خوبی قابل انتقال نیست و اضافه کردن کلمات انگلیسی برای انتقال بلاغت متن قرآن، در ترجمه، خالی از اشکال است.

از دیگر مواردی که در تحلیل این اثر مورد توجه قرار می‌گیرد، برخی ادعاهای نویسنده است که بدون تحقیق بیان می‌شود. به‌عنوان یک نمونه، به ادعای نویسنده، اصطلاح «تقدیم و تأخیر» در علم بلاغت توسط ادیبان قرن پنجم و ششم هجری مانند عبدالقاهر جرجانی و ضیاء‌الدین ابن‌اثیر اصطلاح‌سازی شده است؛^۴ در حالی که بر اساس فهرست محمد بن اسحاق ندیم، مفسری به نام مقاتل بن سلیمان در قرن دوم هجری کتابی با عنوان التقدیم و التأخیر داشته است.^۵ بنابراین، می‌توان گفت که اصطلاح تقدیم و تأخیر مدت‌ها پیش از قرن پنجم هجری در حوزه بلاغت قرآن برای ادیبان و مفسران شناخته شده بود.

نتیجه

با دورنگاهی به کتاب قرآن بی‌همتا اثر خالد یحیی بلانکین‌شیپ، به این دریافت خواهیم رسید که نویسنده در آغاز یک مسیر طولانی قرار دارد. در واقع می‌توان گفت که اگر قرار باشد موضوع انتقال بلاغت قرآن در

۱. نک: عبدالکریم بی‌آزار شیرازی، ترجمه آوایی، تفسیر پیوسته و تأویل قرآن به قرآن ناطق (تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۷۶ش)، ۱/۳۳۰؛ نک: گروه کارورزی وحی، «الهی بودن الفاظ قرآن ادیان»، معرفت، شماره ۷۳ (دی ۱۳۸۲).

۲. کافرون، ۶.

۳. از نظر نویسنده ترجمه داود «You have your own religion, and I have mine» دقیق‌تر از ترجمه آربری است که می‌گوید: To you your «religion, and to me my religion!».

Dawood, 1990, 433. He has removed the word "own" by the 2014 edition. Dawood, 2014, 423.

4. Blankinship, *The Inimitable Qur'ān*, p 41.

۵. ابو الحسن مقاتل بن سلیمان بن بشیر ازادی مروزی بلخی از مفسران و محدثان مشهور قرن دوم هجری می‌باشد، ندیم، کتابی با عنوان «التقدیم و تأخیر» برای او نقل کرده است. رکن: ندیم، محمدبن اسحاق. الفهرست. محمدرضا تجدد، تهران: بانک بازرگانی ایران، ۱۳۴۶؛ ص ۳۳۴.

همچنین به عقیده شیخ طوسی و کشی، مقاتل بن سلیمان از اصحاب امام باقر(ع) است. رکن: علامه حلی، حسن بن یوسف، خلاصة الاقوال فی معرفة الرجال، مشهد: آستان قدس، ۱۳۸۱؛ ص ۴۱۳.

ترجمه‌های انگلیسی مورد بررسی کامل ادبی قرار گیرد، این مسأله قابلیت یک پروژه بزرگ را دارا است که می‌تواند با رایزنی‌های علمی ادیبان انگلیسی و عرب و با نظارت مفسران قرآن صورت گیرد. نویسنده هرچند بر گستردگی این حوزه واقف است و مسأله بلاغت در قرآن را با علم‌المعانی محدود کرده است، اما باز هم گستردگی موضوعات و مثال‌ها به حدی است که نیازمند تحلیل بیش‌تر و عمیق‌تر است.

بر اساس دورنگاهی که نویسنده به خوانندگان انتقال می‌دهد، «قرآن بی‌همتا» است و نمی‌توان هیچ ترجمه‌ای معادل آیات قرآن ارائه کرد. از این‌رو، عنوان و متن کتاب با یکدیگر همخوانی دارند. مطالعه این اثر در نهایت، خواننده را نسبت به سبک برخی از مترجمان انگلیسی قرآن مانند آبربی، پل، پیکتال آشنا می‌کند و او را به این نتیجه می‌رساند که دیدگاه و سلاقی مترجم و خواننده در انتقال معانی بلاغی قرآن مؤثر است. از این جهت، کتاب قرآن بی‌همتا به صورت غیرمستقیم اهمیت فراگیری زبان عربی را برای فهم دقیق قرآن متذکر می‌شود.

هرچند پیش از انتشار کتاب قرآن بی‌همتا، عبدالرحیم کیدوی^۱ کتابی با رویکرد انتقادی نسبت به ۶۰ ترجمه انگلیسی قرآن تألیف کرده است و غیرقابل ترجمه بودن قرآن را اثبات می‌کند، اما تخصص بلاغی در اثر خالد یحیی، باعث امتیاز کار او نسبت به آثار دیگر شده است. در واقع، استفاده از ترجمه‌های انگلیسی قرآن مانند پل، آبربی، پیکتال، ژوزف داود و عبدالله یوسف علی در کنار آثار بلاغی جهان اسلام از افرادی مانند ابن‌اثیر، سکاکی، عبدالقاهر جرجانی و به‌کارگیری نمونه‌های بلاغی از یونان باستان و ادبیات کلاسیک انگلیسی از نکات مثبت این اثر است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

1. Kidwai, Abdur Raheem. *Translating the Untranslatable: A Critical Guide to 60 English Translations of the Quran*. 1st ed. New Delhi: Sarup Book Publishers Pvt., 2011